

Kristi Braun

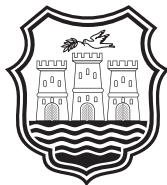
Moja leva noga

Urednik
Zoran Kolundžija

Recenzije
Slavica Nikolić
Prof. dr Ljiljana Pešikan Ljuštanović

Naslov originala
CHRISTY BROWN my left foot
The Minerva edition published 1990
by Mandarin Paperbacks
Reissued 1994

Copyright © Christy Brown, 1954
First published as *My Left Foot* by Secker
© IK Prometej, Novi Sad, 2011.

Kristi Braun

Moja leva noga

Prevela: Milica Mima Ružičić Novković

Prometej
Novi Sad

Centar „Živeti uspravno”
Novi Sad

PREDGOVOR

I

Slikar, romansijer i pesnik Kristi Braun (1932-1981) rođen je u Dublinu u zidarskoj porodici sa trinaestoro preživle dece, a umro u selu Parbruk u Severnom Glastenberiju u Somersetu u Engleskoj najverovatnije udavljen hranom koja mu se zaglavila u grlu usled naglog pomeranja glave unazad. Sahranjen je u Dublinu, za koji je, bez obzira na svoja mnogobrojna lutanja, tokom svog kratkog veka bio izuzetno vezan.

Rođen je sa atetoidnom cerebralnom paralizom koja je, u njegovom slučaju, podrazumevala neprekidnu ukočenost, vijugave, nevoljne pokrete čitavog tela i izostanak sposobnosti govora.

Ono po čemu je ovaj umetnik širom sveta poznat jeste činjenica da je on sve svoje slike slikao i knjige pisao levom nogom, po čemu je postao legendaran, možda i više nego po vrednosti onoga što je stvorio. I upravo ta moć da kontorliše pokrete bar jednog dela svog tela omogućila mu je ulazak u svet, premda na mala vrata, ili preciznije – kroz prozorče od kuhinje gde je, u šestoj godini života, bodren od majke dok ga je posmatrala cela porodica, na podu napisao slovo A, a potom nekoliko godina kasnije, na svom desnom tabanu četkicom nacrtao krst. Tek u sedamnaestoj godini došao je do spoznaje da bi svoju sposobnost reprodukovanja onoga što su drugi napisali mogao da preobrazi u stvaralačku, i pisanom rečju saopšti ono što nije mogao da kaže u neposrednom kontaktu sa ljudima čak i kad mu se govor, zahvaljujući upornom radu, znatno popravio.

Stanje u kome je on proveo svoj život nije retko, i mnogi slični njemu nikada ne pronađu put i odlaze nepoznati čak i od najbližih. Braun je svoj medijum na vreme prepoznao i u tome je njegova sreća. Zato je i mogao da luta od kaubojskih i detektivskih priča sa morbidnim opisima, preko sentimentalnih, pisanih sa stanovišta željenog, neproživljenog i neispunjenog, do pokušaja da ispiše sopstvenu priču prožetu dikensovskim tematskim okvirima, sižeom i jezikom, da bi je na kraju ipak preveo na svoj jezik transformišući *Reminescencije mentalno defektnog* u naoko tako jednostavan i tako jasan naslov *Moja leva noga*.

Put od *Reminescencije do Noge* bio je dug i mukotrpan. Autor najpre nije mogao da piše sam jer je, da bi stekao pravo na rehabilitaciju, morao da donese odluku da to više neće raditi levom nogom, čijim bi daljim korišćenjem potpuno zanemario ruke i ostatak tela, koje je bilo izloženo strahovitom naporu usled neobičnog položaja koji je zauzimao dok je slikao ili pisao, na podu, sa glavom među kolenima.

Prve dve verzije svoje autobiografije i deo treće diktirao je trojici svoje braće. Uvidevši da ga to neće nikuda odvesti, prekršio je zavet i nastavio sam da piše i 1954. knjiga *Moja leva noga* pojavila se u štampi, najpre u Engleskoj, a potom i u Americi, i od tada je desetak puta prešampavana. Samo 1996. godine doživela je čak četiri izdanja, a prevedena je još dok je autor bio živ, na više svetskih jezika. Ostala četiri romana i mnogobrojne manje poznate pesme, objavljene u dvema zasebnim knjigama, otkucao je sam na pisačoj mašini.

II

Istorija nastanka autobiografskog romana *Moja leva noga* ne vezuje se samo za ime Kristija Brauna. Podsticaj da stvori nešto olovkom dobio je zahvaljujući obimnoj prepisci, ponajviše sa Katrionom Delahant, kasnije gospođom Megvajer, socijanim radnikom u bolnici u kojoj je rođen, sa kojom se upoznao u jedanaestoj godini života.

Gospođa Delahant je, kao što će i sam Kristi Braun u ovoj knjizi napisati, a njegov savremenik i biograf Džordan potvrditi, objavljujući njihovu prepisku, pored majke i supruge Meri, bila najvažnija ličnost od zaista velikog broja onih koje je Kristi Braun, na ovaj ili onaj način, privukao sebi. Među njima je bilo najviše žena, tako da je Džordan, svestan ovoga, svoju knjigu upravo njima posvetio, naslovivši je *Žene Kristija Brauna* (Vestport Buks, Dablin, 1998).

Kad je reč o prvom Braunovom delu i uopšte njegovom životu, nemoguće je ne pomenuti i ime Roberta Kolisa, lekara i pisca, pokretača svega onoga što se do dana današnjeg u Irskoj radi kada je o cerebralnoj paralizi reč. Pokrenuvši u Dablinu kliniku, koja i danas postoji, doktor je sam pronašao Brauna. U tome se ogleda drugi vid *sreće* kada govorimo o životnom putu ovog čoveka. Ljudi su, uglavnom, njega pronalazili, i to uvek u onom trenutku kada je njemu to bilo najpotrebnije.

Osim što mu je omogućio rehabilitaciju, dr Kolis je, nazrevši literarni talenat dvadesetogodišnjeg Kristija Brauna, jednostavnim jezikom uputio na osnovne staze dobrog pripovedanja. Postepeno ga je odvojio od Dikensa i upoznao sa delima savremene irske i engleske književnosti, da bi mu potom pronašao učitelja koji će ga u naredne dve godine upoznati sa filozofijom, matematikom, latinskim jezikom, Cezarom i na kraju Šekspirom i Šoom. Pišući o ovoj dvojici velikana engleske i svetske pozornice u pretposlednjem poglavlju ove knjige, a u kontekstu svoje životne priče, Kristi Braun je pokazao talenat, koji, koliko je meni poznato do sada nidge nije pomenut, da prodre u suštinu i, da prateći do kraja svoju misao, spretno i razgovetno izvuče zaključak. Sledeći odlomak bi veoma lako mogao da se preobrazi u esej:

„Otkriće sve te lepote Šekspira”, kaže on, „pružilo mi je gotovo fizički osećaj radosti. Često bih, usred nekog od njegovih komada, bez daha zastao i divio se neizmernoj ljupkosti njegove imaginacije i celovitosti njegovog poimanja. Njegove su emocije bile tako univerzalne,

tako široko primenjive, a ipak, u isti mah, tako jednostavne. Retka lepota njegove misli i izuzetna veština njenog izražavanja gotovo su me omamile. Činilo se kao da je umeo da izlomi ljudski razum na delove, da ih jedan po jedan podigne na svetlost dana i pokaže očima sveta. Činilo mi se da je razotkrio čovekov um kao niko pre ili posle njega.”

Za Šoa piše: „Ako je susret sa Šekspirom bio kao vetrić iz Raja, upoznavanje Šoa bilo je poput svežeg vetra sa mora u martu. Uživao sam u njegovoj dovrtljivosti i zajedljivom humoru, čak i ako je njegova logika povremeno bila pomalo nelogična. Ubrzo sam se opredelio za njega. Činilo se da za svakoga ima odgovor. Možda je on bio ono što ljudi nazivaju ateistom, ali mislim da je i suviše težio da navede ljude da, umesto njega, poveruju u njegov ateizam, da bi u to sam stvarno verovao. Verovatno je imao unutrašnju veru, ili joj je barem naginjao, što je krio ispod spoljašnjeg ponosa. Ne znam sigurno jer njegov je um bio suviše dovrtljiv za mene, ali čitanje njegovih komada bilo je za mene jedna tako okrepljujuća i podsticajna vežba kao što je jutarnje trčanje duž morske obale za većinu ljudi.”

Uticao Roberta Kolisa na prvi književni pokušaj Kristija Brauna imao je za posledicu to da su mnogi, čak i oni iz Braunove najbliže okoline, bili uvereni da je to, zapravo, Kolisovo delo, što je uzrokovalo brojne polemike.

III

Činjenica je da je Braun rešio da postane pisac. On je izlaganja svog prvog učitelja o pisanju i književnosti uopšte pamtio primajući od njega sa iskrenom zahvalnošću sve što je mogao. Zahvalnost baš ne karakteriše Braunovu ličnost niti njegove postupke u vezi sa ljudima koji su mu pomogli da bude ono što je bio. Ovo je jedina njegova knjiga o prijateljima, a redovi posvećeni njima i majci, uz pokoju naznaku o odnosima sa sestrama i braćom, jesu njen najbolji deo. Po tome ona

podseća na prvi književni pokušaj američke književnice Helen Keler, preveden na naš jezik pod naslovom *Moj život* gde ona kaže: „Tako su, eto, moji prijatelji stvorili istoriju mog života. Na hiljadu raznovrsnih načina pretvorili su oni moje nedostatke u divna preimućstva i ostavili me da mirna i zadovoljna živim u tami koja me obavija.”¹

Nigde se ne pominje da se Kristi Braun ikada sreo sa delom ove autorke, te se velika sličnost među ovim dvema knjigama, kako u stilu i u odnosu prema temi tako i u jeziku, može tumačiti time što su obe proistekle iz sličnih sučeljavanja sa realnošću i skrivenim stazama vlastite unutrašnjosti, usled svojevrsnog ograničenja, koje je, s druge strane, oboma piscima omogućilo da ipak dođu do spoznaja do kojih se okom i uhom, ili pak dodirom, dolazi samo u pojedinačnim slučajevima, i to prvenstveno u okolnostima koje nisu uobičajene. I Kelerova i Braun su svoje pravo na komunikaciju ostvarili tek pošto su, sporim koracima, odnosno, u Braunovom slučaju, neprekidnim kočenjima i vraćanjima, prešli jedan dug i mukotrpan put, nakon čega je nemoćuće ostati nepromenjen, a uz koji su, pored svakidašnjih iskustva, u svojim torbama poneli dosta onoga za šta je teško reći da je karakterističan prtljag čak i za zrele godine života, mešajući ga, i nehotice, sa ponekom sitnicom tipičnom za detinjstvo i mladost. Za njih je karakteristično i to što je, i posle toga, gde god da su kretali, isti smešni prtljag išao sa njima. I ma koliko su njihovi životi i dela, bez obzira na pomenute sličnosti, usled različitih prilika, ipak u mnogo čemu razlikuju, čini se da bi se u tom teškom koferu, po otiscima dečjih prstiju na tragovima nevolja, ali i obrnuto, možda najlakše mogli pronaći razlozi zbog kojih su ove knjige još uvek čitljive, zbog kojih se one još uvek čitaju, što najbolje pokazuje veliko interesovanje za Braunova dela poslednjih godina XX veka.

¹ Helen Keler, *Moj život*, NIP „Kosmos“ Centralnog odbora Saveza gluvih Jugoslavije, Beograd, 1957, 113.

IV

Budući i u stilskom, i u formalnom pogledu nesavršena, knjiga *Moja leva noga* ostala je u senci onoga što je, nekoliko godina kasnije, došlo sa romanom *Tokom svih tih dana*, u kome je Kristi Braun progovorio jasnim, prečišćenim jezikom o svom unutrašnjem svetu, o ljudima koji su ga okruživali, gde su se, čini se, slikarski, pripovedački i pesnički talenat združili u kompoziciji, nad kojom bi se mogli zamisliti mnogi humanisti i u kojoj bi svaki čitalac mogao naći svoju priču. Što se tiče kasnijih romana: *Senka na leto*, *Divlje rastu ljiljani* i *Karijera koja obećava*, oni, koliko je poznato, nisu bili baš najbolje prihvaćeni prvenstveno stoga što se, po rečima njegovog biografa, Braun udaljio od pouka svojih učitelja Kolisa i Amerikanke Bet Mur, stručnjakinje za englesku književnost, prema kojoj je gajio duboka osećanja, a što je ona strpljivo i vešto koristila izvlačeći i pisca i delo iz oklopa teških konstrukcija i redundantnih opisa i objašnjenja. Svi romani Kristija Brauna autobiografskog su karaktera, bez obzira na formu, polazište i mesto na kome se radnja odvija. Slično je i sa stihovima.

U knjizi *Moja leva noga* iznesen je tok upoznavanja sa nizom pojedinačnih tačaka mikrokosmosa. Autor dolazi u dodir sa svojom okolinom tek posle šest godina potpune izolacije, a za to vreme je stakleni zid, kako sam kaže, stajao između njega i ostalih članova porodice. Od usvajanja pisma do spoznaje o invaliditetu, on je osećao samo senku toga zida, učestvujući u životu svoje okoline, da bi ga nakon toga ponovo i zauvek primio u svoju svest, bojio ga različitim bojama i oblagao raznolikim materijalima, bivajući sve dalje od ljudi i sve dublje u sebi, što je rezultiralo pokušajima samoubistva razbijenim ogledalom i pokušajem da skoči kroz prozor.

Bilo bi neumesno reći da je, putujući unutrašnjim drumom, čovek Kristi Braun već tada, na samom početku, shvatio koliko je taj

uski i jedva prohodni prolaz za njega značajan. Put do tog saznanja mnogo je duži i mukotrpniji. Raskrsnica na kojoj se on našao u dva-deset drugoj godini života omogućila mu je da sa svih strana sagleda sve svoje mogućnosti i da se opredeli kuda će dalje. On se rešio da o tome napiše knjigu, u kojoj ima i subjektivnog i nedorečenog, čak i zamarajućeg, ali sklopljene korice nameću mnoga pitanja kojima je, u našoj literaturi, s obzirom na drukčiji iskustveni lanac i uopšte način razmišljanja, do sada posvećivano veoma malo pažnje. Ostavljam čitaocu da ova pitanja sam prepozna i pronade po neki odgovor među onima koje pisac nudi, ali i tako što će zaviriti u sebe.

Upoznavajući čoveka čiji se kontakti sa spoljnim svetom ostvaruju gledanjem kroz prozor i čiji je način života oblikovan naizmeničnim uranjanjem u i izranjanjem iz sopstvenog sveta, čiji su prozori, opet, ukoliko ih ima, nevidljivi, mi se ne poistovećujemo sa njima, niti zauzimamo negativan stav prema njemu, kao što je to obično slučaj, već nam se pred očima pojavljuju vlastiti postupci, ogoljeni i jasni, i primoravaju nas da ih odenemo u misao i smestimo tamo gde pripadaju, ma koliko nam to izgledalo nezamislivo. Ovde pisac, pišući o sebi, ne razgovara sa nama o nekoj trećoj ličnosti, kakav se utisak stiče nakon čitanja mnogih autobiografskih i memoarskih spisa. On priča o sebi tako što na nekim mestima sasvim otvoreno, a negde još uvek samo u naznakama, iznosi deo po deo svojih realnih doživljaja, želja, strahova, potreba, mračnih i drugih misli i nagona, povezanih ili nepovezanih sa tim doživljajima. Ovaj postupak prodiranja u suštinu, o kome je već i napred bilo reči, kao i neprekidnog iznalaženja i preplitanja najrazličitijih veza i njihovog „upričavanja”, Braun je u romanu *Tokom svih tih dana* doveo do savršenstva, otvarajući nam oči za nas same i pozivajući nas da sami sa sobom raspravimo o svrsi i *dometima* ćutanja, potiskivanja, ograđivanja i neprestanog sklanjanja i zaziranja od svega što se izvan tih ograda nalazi, čak i od Sunca.

Kristi Braun i njegova leva noga došli su do nas 1989. godine kroz uloge Hjua O'Konora (Kristi Braun kao dečak) i Danijela Dej-Luisa u filmu sa istovetnim naslovom kao i knjiga koja je pred nama, a koja je poslužila samo kao jedan od mnogobrojnih izvora za oblikovanje ovog filma. Film je prilično uticao na podizanje svesti o položaju i mogućnostima osoba sa oštećenjima, ali fokusiranjem na ulogu drugih ljudi u životu Kristija Brauna, on jednim svojim segmentom, umanjuje njegovu vlastitu.²

V

Naslov filma preveden je kao *Moje levo stopalo*. Prof. dr Tvrtko Prčić sa Odseka za engleski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu predložio mi je da se knjiga štampa pod naslovom *Moja leva noga*. Mi pišemo levom ili desnom rukom, pa je, prema tome, i Kristi Braun pisao levom nogom, a ne stopalom.

Bez obzira na to što se stopalo u ovoj knjizi može posmatrati kao simbol jedne egzistencije, u kojoj je delić tela, sasvim iznenada ispoljivši znake života, posle šest godina omogućio autoru da pređe granicu dvaju svetova, odlučila sam da reč *foot* u naslovu i u tekstu knjige prevedem rečju *noga* zbog ravnopravnog pristupa svima onima koji pišu, slikaju i druge radnje i poslove obavljaju nogama. Tragom Kristija Brauna danas postoje udruženja slikara koji slikaju nogom.

Ova dilema stara bezmalo deceniju i po, međutim, pokazuje da samo delo nije ni blizu tako jednostavno, kakvim mi se kad sam ga prvi put čitala, učinilo. Tim pre smatram ovu posetu Kristija Brauna našoj kulturi izuzetno značajnom i pre svega, potrebnom.

² Pogledati Barnes, Colin (1992). *Disabling Imagery and the Media: An Exploration of the Principles for Media*. Izveštaj. London: The British Council of Organisations of Disabled People i Ryburn Publishing. U toku je njegov prevod na srpski jezik. (prim. prev.)

Zahvaljujem se dr Prčiću, recenzentkinjama dr Ljiljani Pešikan-Ljuštanović i Slavici Nikolić, mojoj profesoricu engleskog jezika iz gimnazije Minji Janković, Veri Knežević i Elviri Vaštag, prijateljicama, s kojima sam u poslednjih deset godina radila na prevodu nekoliko knjiga u oblasti pristupačnosti, obrazovanja dece sa invaliditetom i prisustva teme invalidnosti u medijima, a koje su mi, svaka na svoj način, na mnogo toga ukazale. Zahvaljujem se svojim roditeljima i svom mužu, bez čijeg stalnog podsećanja da je 1997. godina, kada je prevod završen, bila davno, on možda još uvek ne bio objavljen, Upravi za kulturu Grada Novog Sada i Udruženju EXIT na podršci projektu O invalidnosti u umetnosti i medijima Programa za jednakoost osoba sa invaliditetom Centar „Živeti uspravno“, u okviru koga Izdavačka kuća „Prometej“ u suizdavaštvu sa Centrom objavljuje ovu knjigu.

U Žablju, aprila 2000. i u Novom Sadu, jula 2011.

Milica Mima Ružičić Novković

Moja leva noga

Kristi Braun je rođen 1932. Bio je jedno od dvadeset i troje dece zidara iz Dablina. Kao žrtva³ cerebralne paralize, nije mogao da kontroliše svoj govor niti pokrete, izuzev levog stopala. Ovo mu je omogućilo da slika i otkuca ovu autobiografiju. Kasnije je napisao autobiografski roman TOKOM SVIH TIH DANA, koji je imao veoma mnogo uspeha. Romani su mu: KARIJERA KOJA OBEĆAVA, SENKA NA LETO, DIVLJE RASTU LJILJANI, a objavio je i svoju poeziju u SABRANIM PESMAMA. Kristi Braun je umro 1981.

³ Ovaj tekst preveden je u sklopu izdanja Minerve Pejperbeka (A Minerva Paperback), 1997. Izdavači prevoda na srpski jezik ogrlašuju se od stava da je Kristi Braun bio Źrtva cerebralne paralize. On je u knjizi koristio termine *bogalj i ubogaljena deca* koji se danas vezuju za samarićanski i medicinski pristup fenomenu invalidnosti i ne preporuēuju se u javnoj upotrebi jezika. Umesto njih, preporuēuju se termini *deca i odrasle osobe sa invaliditetom*, a umesto izraza *Źrtva i oboleli od cerebralne paralize* termin *deca i odrasle osobe sa posledicama cerebralne paralize*, vodeći se određenjem pojma invalidnost u Međunarodnoj konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom usvojenoj od strane UN 2006. godine, po kojoj invalidnost proistiēe iz interakcije osoba sa oštećenjima sa preprekama u sredini, Źto utiēe na njihovo uēešće u društvu i ostvarivanje prava na osnovu jednakosti sa osobama koje nemaju oštećenja. Samo oštećenje ne podrazumeva invaliditet. Invaliditet je posledica procesa/postupaka onesposobljavanja osobe i ograniēavanja njenih mogućnosti zbog i usled oštećenja koje ima. (prim. izdavaēa)

Našoj Majci

SADRŽAJ

SLOVO „A”	21
M-A-J-K-A.	29
„DOM”	35
HENRI.	45
KATRIONA DELAHANT	55
UMETNIK.	65
POGLED SAŽALJENJA	71
ZATVORSKI ZIDOVI.	79
LURD.	89
KUĆA KOJU JE MAJKA SAGRADILA.	99
POSETA AVIONOM.	113
ONO ŠTO BI MOGLO DA BUDE	121
NALIVPERO.	133
PONOS, A NE SAŽALJENJE.	145
KLIŠEI I CEZAR.	157
CRVENE RUŽE ZA NJU	167

